

Bogdan Stańkowski, *Zacznijmy od człowieka. Pedagogika w poszukiwaniu nowych kontekstów dla integracji i rozwoju społeczno-kulturowego*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2014, ss. 356.

Publikacja *Zacznijmy od człowieka. Pedagogika w poszukiwaniu nowych kontekstów dla integracji i rozwoju społeczno-kulturowego* to ważne studium pedagogiczne dotyczące człowieka i jego różnorodnych sytuacji życiowych. Poważną kwestią we współczesnej rzeczywistości jest kryzys wartości, który bardzo mocno wpływa na rodzinę, szkołę i inne instytucje wychowawcze. Uaktualnienie więc spojrzenia na rolę i zadania człowieka oraz aspekty socjologiczne i pedagogiczne mają istotny wymiar w socjalizacji kultury młodzieżowej. W rozwinięciu tej problematyki pomaga interdyscyplinarność naukowa. Autor odnosi się do niektórych aspektów filozofii wychowania, antropologii kulturowej i teorii wychowania. Refleksje te wnoszą do niniejszej publikacji istotne zagadnienia dotyczące życia człowieka i jego relacji do procesu wychowawczego. Książka przedstawia studium odzwierciedlające ciągłe zmiany społeczno-polityczne, dlatego uwrażliwienie czytelników na przemiany środowiska rodzinnego, szkolnego, młodzieżowego oraz relacje międzyludzkie to cenny wkład w chrześcijańską edukację w Polsce. Wydaje się, że interpretacja współczesnego rozwoju wydarzeń społeczno-edukacyjnych w naszym kraju potrzebuje konkretnego klucza, według którego można profesjonalnie odczytywać różnorodne mechanizmy w swoisty sposób determinujące dzisiejsze społeczeństwo. Dzięki trafnym argumentom współczesnych badaczy nauk społecznych, autor ukazał tak bardzo potrzebną chrześcijańską wizję człowieka, którą dostarcza szeroko opracowany aparat krytyczny opisujący obecne środowisko pluralistyczne. Według niego, należy więc zwrócić uwagę na różnorodne definicje poszczególnych zjawisk społecznych, które pomagają lepiej zrozumieć rzeczywistość, jaka otacza współczesnego człowieka. Usystematyzowanie poszczególnych myśli pedagogiki społecznej i ujednoczenie terminologii jest dużym atutem niniejszej publikacji. Zauważa się w niej realizm odnoszący się do dzisiejszego społeczeństwa polskiego, który stawia naukowców i badaczy, ale też nauczycieli-wychowawców i rodziców, przed koniecznością dekodyfikacji codziennej pracy edukacyjnej.

W prezentowanej książce wskazuje się na współczesnego człowieka i jego wezwania w okresie zwanym postmodernizmem, dlatego zostały szczegółowo przeanalizowane różne aspekty istnienia rodziny i młodzieży, ze szczególnym zwróceniem uwagi na grupy oraz subkultury młodzieżowe, nierzadko stwarzające zagrożenia w społeczeństwie. Przedstawione studium pokazuje w efekcie konkretne wyzwania codziennej egzystencji ludzkiej.

Prezentowana publikacja została podzielona na sześć rozdziałów. W pierwszym autor przedstawił środowisko wychowawcze w Europie i Polsce w odniesieniu do współcześnie zmieniającej się sytuacji społecznej i ideologicznej (s. 20-44). Zauważył też różnorakie zagrożenia świata wartości, które dotyczą ważnych aspektów życia człowieka, np. religijnego, legislacyjnego, artystycznego, edukacyjnego itp. Istotnym celem książki jest próba wypracowania nowych definicji wartości w odniesieniu do poszczególnych dyscyplin naukowych, ponieważ, jak wynika z rozprawy, każda dyscyplina, np. pedagogika, psychologia czy antropologia w kontekście aksjologii posiada różne podejście. Według autora książki, częste zmiany aksjologiczne prowadzą do kryzysu kulturalnego, politycznego i prawnego, który można coraz bardziej zauważyć w codziennym życiu. W tym miejscu można dodać jeszcze kryzys rodziny oraz ten najistotniejszy, tj. zagubienie aksjologiczne, z którego wyłaniają się dążenia niektórych środowisk do zaspokojenia żądań, stających się niemal automatycznie „prawem do”. W refleksji został podjęty jednocześnie temat religii i religijności, w którym autor przeanalizował różne modele dechryścianizacji jako efektu postępującej laicyzacji społeczeństwa zachodniego pokazującego powolne odchodzenie od źródła europejskiej cywilizacji. Problematyka ta została ujęta jako rozdarcie pomiędzy etyką/moralnością a prawem pozytywnym stanowionym przez prawodawcę. Rozdarcie to pokazuje przykład ściągania się zwolenników prawa naturalnego z osobami opierającymi swoje przekonania o ustawodawstwo państwowe zwane też prawem pozytywnym. Za pomocą konkretnego przykładu, autor ukazał model minimalizowania przez państwo zasad moralnych, tłumacząc takie podejście szeroko pojętą demokracją i praworządnością. W publikacji cenne są także przykłady pokazujące polskie społeczeństwo wobec współczesnych zmian kulturowych, feministycznych i seksualnych. Z treści

książki wynika, że „Kultura zachodnia odeszła od rodziny w kierunku par i jednostek, od małżeństwa do wolnej miłości, od szczęścia do dobrego samopoczucia i jakości życia, od władzy rodzicielskiej do praw dzieci, od daru z siebie do prawa do własnego ciała i kontroli nad swoim przeznaczeniem [...]” (s. 41). Podjęte rewolucyjne tematy przedstawione są nie tylko jako problem społeczny, ale również odnoszą się do kultury europejskiej mającej swoje korzenie w chrześcijaństwie.

W drugim rozdziale książki autor przedstawia człowieka w postmodernizmie, ukazując go w wizji antropologicznej i aktualnego modelu wychowawczego stosowanego w Polsce. Okres postmodernizmu jest określany jako współczesna odmiana irracjonalizmu filozoficznego, dlatego panuje w nim ogólny pogląd, iż rzeczywistość, w której żyjemy jest „tworem społecznym”, bowiem to człowiek decyduje, co jest prawdą, a co fałszem. Według wielu autorów, prawda i rzeczywistość pozbawione są swej trwałej i obiektywnej treści (por. s. 48), ponieważ otaczająca ludzi rzeczywistość jest wystawiona na ciągłą interpretację. Tego typu rozumowanie wynika z braku klarownych definicji odnoszących się do terminów i wyrażen wchodzących w skład proponowanego systemu pojęciowego. Dlatego nowe pojęcia nie mają trwałej i jednoznacznej treści, gdyż podlegają ciągłemu procesowi zmian. Przedstawione przemyślenia pokazują redukcjonistyczne „antropologie postmodernistyczne” (por. s. 50-62), wśród których znajdują się: humanizm antyteistyczny, racjonalizm, legalizm, societarym i ekonomizm, animalizm, seksualizm oraz ideologia genderowska. Wymienione antropologie postmodernistyczne wskazują na skutki, które według badaczy uchodzą za zgubne wizje mające wpływ na życie pojedynczego człowieka i na całą społeczność (por. s. 62-66). Potwierdzeniem przedstawionego rozumowania jest poddanie człowieka np. mocy i potęgze nauki, technologii i prawom ekonomii, co w konsekwencji prowadzi do faworyzowania amoralności społeczeństwa, pozbawiania odpowiedzialności osobistej oraz dąży do zredukowania osoby do wymiaru cielesno-seksualnego. Takie posunięcia ideologiczne pozbawiają człowieka autonomii, dlatego, według autora książki, należy postrzegać osobę jako materię duchowioną i ducha obecnego w materii, co w efekcie pozwala człowiekowi zachować godność i autonomię (por. s. 66).

W publikacji przeanalizowano też pojęcie relatywizmu i jego wpływ na „modelowanie” człowieka i wychowania. Wskazano, że relatywizmem jest „każda doktryna, która utrzymuje, że coś istnieje niesamoistnie i jest prawdziwe tylko w relacji do czegoś innego” (s. 67). Z tego względu, w relatywizmie poznawczym nie istnieje jedna prawda i obiektywna rzeczywistość, ale wszystko jest zdeterminowane przez poszczególne okresy dziejów, kultury, społeczeństwa oraz osoby. Autor tłumaczy więc, dlaczego relatywizm sprzeciwia się prawdzie w ujęciu absolutnym, bowiem w jego rozumieniu teoria ta jest sprzeczna sama z sobą i tworzy tzw. „błędne koło”, które jest jednym ze źródeł współczesnego kryzysu w sferze wychowania.

W kolejnym, trzecim rozdziale, autor proponuje definicję rodziny, powołując się głównie na literaturę przedmiotu. Rodzina stanowi instytucję spotykaną we wszystkich epokach i kulturach, dlatego traktuje się ją jako mikrosystem społeczny oparty na małżeństwie, włączając jednocześnie prawa i powinności rodzicielskie, wspólne zamieszkiwanie, zobowiązania ekonomiczne itp. Rodzina jest też pojmowana jako środowisko wychowawcze oddziałujące na osobowość dziecka i jego wartości kulturowe i społeczne. Z danych statystycznych dotyczących małżeństwa i rodziny wynika, że w dalszym ciągu stanowi ona istotny cel życia badanej młodzieży szkół ponadpodstawowych (por. s. 78-81). Podobne zdanie miały również osoby dorosłe, wypowiadające się w sondażu CBOS w roku 2004, z którego wynika, że aż 97% dorosłych Polaków deklarowało, że rodzina, małżeństwo i dzieci są ważne w życiu osobistym (s. 79). Pomimo pozytywnego odniesienia się do rodziny, autor słusznie zauważa, że ostanie lata ukazują coraz mniej optymistyczną wizję, bowiem rodzina przeżywa swoisty kryzys. Rozwód w pewnym sensie stał się prostym sposobem na rozwiązywanie kryzysów małżeńskich. Mówią o tym badania statystyczne, z których wynika, że następuje ciągle wzrost liczby par rozwodzących się (do 48, 6 tys. w 2003 r. i 71,9 tys. w roku 2006) (s. 80). W tej kwestii została zaznaczona również zmniejszająca się liczba urodzeń dzieci. Analizowane zagadnienie rodziny prowadzi więc do wniosków, które mają swoje źródło w czynnikach kulturowych i politycznych. Podważa się bowiem ideę rodziny, prokreacji i nierozzerwalności małżeństwa, a coraz bardziej wnosi się żądania prawnego uznania związków partnerskich, np. homoseksualnych, próbując w ten sposób zacierać różnice pomiędzy płciami (s. 86). Przedstawiając katolicką wizję małżeństwa i rodziny, autor zwrócił

uwagę na szeroki zarys tematyczny mający swoje źródło w dokumentach i odpowiednich studiach przeprowadzanych w Kościele. Przedstawił też formy oddziaływania wychowawczego i symptomy kryzysu rodziny u schyłku XX i początku XXI wieku, które wymagają odpowiednio dostosowanej polityki rodzinnej. Opisywany problem poszerzono w książce o refleksję dotyczącą funkcji rodziny, która w literaturze przedmiotu rozwija aspekt: biopsychiczny, ekonomiczny, społeczno-wyznaczający i socjopsychologiczny. Każdy z nich został solidnie opracowany, po to, by wskazać na najważniejsze tendencje przemian i politykę prorodzinną w Polsce (s. 115).

W czwartym rozdziale autor, zgodnie z wcześniej przyjętą metodologią, wskazuje na młodzież w szkolnym środowisku wychowawczym (s. 122-168). Celem, jaki przyświeca tej części publikacji, jest nie tylko ukazanie charakterystyki młodzieży polskiej, ale również dogłębne studium w ujęciu socjologicznym. Istotna jest więc problematyka życia młodzieży w społeczeństwie, dylematy aksjologiczne, religijne, moralne i medialne. Dla poszerzenia tematyki szkolnej autor publikacji zwrócił uwagę na rolę nauczyciela i na niepokojący kryzys szkolnictwa. Nie poprzestał jednak na wymienianiu trudności edukacyjnych w szkole, ale również wskazał na konkretne zadania szkoły na początku XXI wieku, zaznaczając konieczny przekaz wartości, promowanie wychowanka jako protagonisty w procesie edukacyjnym i powrót do „samowychowania”. Czynniki te stanowią bowiem ważną rolę w kształceniu i dobrej współpracy szkoły z rodzicami. Szczegółowa analiza podmiotów wychowania: ucznia, nauczyciela i rodziców, wskazuje na konieczność wnoszenia w życie uczniów sensu i celu ich egzystencji.

W piątym rozdziale autor, dość pobieżnie, przedstawił grupy młodzieżowe (s. 169-195). W sposób szczególny pokazał fenomen subkultur, które budzą w Polsce dość duże zainteresowanie różnych badaczy socjologii, psychologii i pedagogiki. W omówieniu subkultur słusznie wskazuje najpierw na ich genezę i analizę w kluczu pedagogicznym. W tym kontekście różni autorzy zgodnie podkreślają, że domeną młodego pokolenia jest dążenie do uzyskania samodzielności i unikanie kontroli dorosłych poprzez zrzeszanie się w określonych ruchach młodzieżowych. Dlatego autorowi książki wydaje się, iż ruchy te są drogą poszukiwania własnej tożsamości i możliwości autonomicznego działania w sformalizowanym świecie różnorodnych instytucji. Dla odpowiedniego udokumentowania przytoczonych myśli autor przedstawił niektóre subkultury w polskim kontekście społecznym. Z pewnością nie można było przedstawić wszystkich subkultur, dlatego ze względów metodologicznych odniósł się do tych, które były najbardziej widoczne w polskiej przestrzeni społecznej, np. skin-headzi, punki, heavy metalowcy, sataniści, kibice stadionowi, dresiarze, new age, subkultura Emo, hip-hopowcy. W analizie wymienionych subkultur ukazał też dojrzałe spojrzenie na ich istnienie w polskim środowisku i ewentualne oddziaływania profilaktyczne.

Ostatni rozdział (VI) jest podsumowaniem omawianej problematyki, bowiem dotyczy on sytuacji zagrożeniowych człowieka we współczesnym społeczeństwie. Są to zagadnienia społeczne, o których trudno dzisiaj nie mówić w książce mającej na celu formowanie nowych pokoleń studentów i pedagogów w zakresie pedagogiki społecznej. Do najbardziej naglących tematów należą: ubóstwo, przestępczość, agresja oraz bezrobocie i bezdomność. W problematyce tej znalazły się też różnorodne treści omawiające jesień ludzkiego życia, czyli podeszły wiek oraz wielokulturowość doświadczaną w Polsce i krajach Europy zachodniej.

W zaprezentowanej publikacji należy podkreślić trafny wybór tematyki, która jest bardzo szeroka, biorąc pod uwagę wielość problemów pedagogicznych. Dlatego książka z pewnością powinna być doceniana przez studentów pedagogiki, nauczycieli akademickich oraz pedagogów szkolnych. Posiada ona bardzo czytelną przekaz istotnych zjawisk społecznych i ich interpretację. Na uwagę zasługuje też niezwykle szeroka bibliografia, która podejmuje istotne tematy studiowanej problematyki. Książka ks. dra B. Stańkowskiego pojawiła się w odpowiednim czasie i stanowi istotny wkład w pedagogikę społeczną w okresie szybkich przemian kulturowych. Analiza zjawisk może stać się pomocna w zrozumieniu polskiej rzeczywistości, która z natury wydaje się prozaiczna, jednak gdy człowiek zagłębi się w jej problematykę zauważa istotę procesu wychowawczego dzieci i młodzieży. Publikację tę można zaliczyć do pozycji naukowych będących kompendium wiedzy pomagającej zabrać głos we współczesnej debacie pedagogiczno-społecznej.